

לעשרה

דברי אגדה
הלכה למעשה

מעובד מתוך ספרי של הנאון
רבי דוד גולדשטיין שליט"א

גליון ד

פרשת וירא
תשפ"ו

שבת
עילאה

עבודת השבת

ישראל והשבת - חתן וכלה

הקב"ה החתן וישראל הכלה

בשיר השירים הקב"ה נקרא חתן-דוד, וישראל נקראים כלה. וכך גם בפיוט 'לכה דודי' אומרים 'לכה דודי לקראת כלה' והכוונה: הקב"ה לקראת ישראל.

והנה, הגדרת החתן שהוא המשפיע, והגדרת הכלה שהיא מקבלת ומוציאה הדברים לפועל. מעתה, כשאמר ישראל כלתו של הקב"ה, הכוונה שהם מוציאים לפועל את כוונת הקב"ה בבריאה.

בחינת חתן - דוד

ויש להתבונן, מה פשר הכינוי של הקב"ה בשם "דוד" של כנסת ישראל, והרי לא מצינו שאחד משמותיו של הבעל הוא 'דוד'. והביאור הוא, שבזאת נרמז שהחיבור של הקב"ה לכנסת ישראל הוא חזק וקבוע, וכפי שיתבאר.

כי יש שתי סוגי קירבה - קירבת דם של בני משפחה, וקירבה מחודשת על ידי נישואין. ולכל אחד מהם מעלה וחסרון: קירבת דם יש לה מעלה שאי אפשר לנתק אותה לעולם, אולם חסרונה בכך שאינה עוצמתית ומושלמת כקירבת איש ואשתו.

לעומתה, קירבת הנישואין יש לה מעלה שהיא קשר שלם ודביקות גמורה, וכנאמר (בראשית ב, כד) 'ודבק באשתו והיו לבשר אחד', ועל ידה האדם נעשה 'אדם שלם' (יבמות סג). ומאידך - חסרון הקירבה הזו שניתן להפרידה ולנתקה באמצעות גירושין.

והאפשרות היחידה לחבר את שתי סוגי הקירבות הללו יחד, ולהנות משתי המעלות בלא החסרונות - היא באמצעות נישואין של הדוד לאחייניתו [שהרי כל קירבה אחרת אסורה בנישואין]. ולכן כאשר רוצים לבטא קירבת נישואין שאין למעלה ממנה, נקרא החתן בשם "דוד", שכן באופן כזה יש גם את המעלה של הקשר העוצמתי של הנישואין, וגם את המעלה של הקשר שאי אפשר להפרידו לעולם.

ולכן בשיר השירים אנו מכנים את הקב"ה "דוד", מפני שזו קירבה שמשמרת את הקשר לעולם, וראוי להזכירה בשיר הלל ושבח לקירבת הקב"ה לישראל. וכך גם בכניסת השבת אנו מכנים את הקב"ה "דוד", לומר שאף אם חטאנו והתלכלכנו ואיננו ראויים לקירבת הנישואין, מכל מקום

קירבת ה"דוד" לעולם עומדת, ומעתה 'לכה דודי לקראת כלה, פני שבת נקבלה'.

ישראל החתן והתורה הכלה

עד כאן התבארה בחינה אחת - שישראל הם הכלה, והקב"ה החתן. אולם מצינו בחינה אחרת, שישראל הם החתן והתורה והשבת הם הכלה, ואין בזה סתירה, כי ישראל כלה כלפי הקב"ה וחתן כלפי התורה והשבת. וכפי שנבאר:

במאמרים לעיל התבאר שישראל נחשבים בבחינת 'חתן' כלפי התורה, והתורה היא הכלה. וזה תפקידם של ישראל בעולם, כמבואר במדרש (תנחומא בראשית א) 'תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, אם מקבלים ישראל את התורה מוטב, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו'.

ועל ידי שישראל עוסקים בתורה הם מכשירים את עצמם להיות 'כלה' כלפי הקב"ה, ובאה בחינת הכלה של ישראל כלפי הקב"ה לחכמית, בהוציאם את תיקון העולם לפועל על ידי התורה.

ישראל החתן והשבת הכלה - והקב"ה השושבין

בחינה נוספת אנו מוצאים בנוסח קבלת שבת: 'לכה דודי לקראת כלה - פני שבת נקבלה'. והיינו שכנסת ישראל הכלה של הקב"ה מזמינה את הקב"ה (הדוד) לבוא עמה לקבל יחדיו את השבת שהיא הכלה של ישראל. ונמצא שישראל החתן והשבת הכלה, והקב"ה השושבין ביניהם.

טעם הדבר, כי נתבאר לעיל (בגליונות הקודמים) שהשבת טענה שאין לה בן זוג, ואמר לה הקב"ה 'כנסת ישראל בן זוגי'. ובזה הקב"ה נעשה 'השושבין' בין ישראל לשבת, שהרי תפקיד 'השושבין' ללוות את החתן והכלה אל חופת קידושיהן (ראה רש"י כתובות ה), וכמו כן אנו מזמינים את הקב"ה לבוא עמנו לקבל את השבת הכלה.

השבת שקולה כנגד כל התורה

התבאר שיש שתי בחינות של 'כלה' לישראל - התורה והשבת. ואכן, מצינו שהשבת שקולה כמו התורה, וכמו שאמרנו בגמרא (חולין ה.) 'המומר לשבת כמומר לכל התורה', וביאר רש"י: 'המחלל שבת כופר במעשיו, ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית', וכן כתב הרמב"ן (ויקרא יט, ל): 'האזהרות בשבת רבות בתורה כמו בעבודה

זרה, מפני שגם היא שקולה כנגד כל המצוות. כי מי שאינו משמר אותה מכחיש במעשה בראשית ואין לו תורה כלל'. וכן מצינו שבבלא התורה יחזור העולם לתוהו ובהו, ואף גבי שבת אמרו בתיקוני זוהר (יב.) 'מאן דעבר על השבת, כאילו חזר עלמא לתוהו ובהו'.

מעתה, כאשר ישראל מתחברים אל השבת, יש בידם הן את התורה והן את השבת, ששתיהן חשובות ככלות כלפי ישראל, ושתייהן מקיימות את העולם. ועל ידי זה משלימים ישראל את תפקידם להיות ככלה כלפי הקב"ה, להוציא לפועל את 'אשר ברא אלהים לעשות'.

שתי אפשרויות ליצירת הקירבה בין חתן לכלה

והנה, הקירבה בין החתן לכלה נוצרת על ידי שהולכים זה לקראת זה, ויש בזה שתי אפשרויות: או שהחתן הולך לקראת הכלה, או שהכלה הולכת לקראת החתן.

ושתי האפשרויות מופיעות בפסוקי שיר השירים: אפשרות אחת היא (שה"ש יג, א) 'אני לדודי - דודי לי', שבתחילה האשה מתקרבת לדודה ואחר כך הוא חוזר ומתקרב אליה, וזה 'אתערותא דלתתא'. ואפשרות שניה היא (שה"ש ב, טז) 'דודי לי - ואני לו', שבתחילה הדוד מתקרב לדעייה ואחר כך היא חוזרת ומתקרבת אליו, וזה 'אתערותא דלעילא'.

יש בני אדם החסים על כבודם וממתינים שהשני יתקרב אליהם, אך החכמים מקדימים ומתקרבים ראשונים, והם מרוויחים שבהמשך ייזקק הדבר לזכותם שהם פתחו בהתקרבות תחילה.

שתי דרכים ליצירת הקירבה עם השבת

גם בקירבת ישראל אל השבת קיימים שתי אפשרויות אלו: מצד אחד - השבת קביעה וקיימא (חולין קא:) ובאה אל האדם גם אם לא יעשה מאומה, ובאופן זה היא בבחינת 'אתערותא דלעילא'. ומי שממתין שתכנס עליו השבת ואינו מקדים לקראתה, דבק בה בבחינה זו.

מצד שני - החכם שענינו בראשו מכין עצמו לבואה של השבת ומצפה לה (רמב"ם שבת פ"ל ה"ב), ומקבל עליו תוספת שבת מבעוד יום, ובכך הוא מקדים 'אתערותא דלתתא' לאתערותא דלעילא, והדבר נזכר לו למעליותא בקשר שביניהם במשך כל השבת.

מדת הקנאה [ד] הקנאה הטובה

קנאת סופרים תרבה חכמה

הקנאה הטובה היא קנאת סופרים המדבה חכמה (ב"ב כא.). וכתב רבינו בחיי (כד הקמח, קנאה) שהקנאה בתורה ובמצוות ובמעשים טובים היא משובחת, כדכתיב (משלי כג, יז) "אל קנא לבך בחטאים - כי אם בקראת ה' כל היום", ונאמר (בראשית ל, א) "ותקנא רחל באחיה", ופירש רש"י שקנאה במעשיה הטובים.

וכתב רבינו יונה (משלי שם): 'ביראת השם תקנא, ואליה תכסוף ותתאוה כל היום. וזאת מחובת הצדיק שלא תיפרד ולא תסור מלבבו מחשבת יראת ה' והקנאה והחשק שהגיע לשלמות הכל, מן בוקר ועד ערב'. וכתב הגר"א (שם): 'שלא תאמר די, אלא תקנא כל היום, וכל ימי חיך, ביראת ה', והקנאה תעורר מדנים עם יצר הרע להכניעו'.

ועל קנאה זו כתב הארחות צדיקים (ש"ד): 'היא מידת עליונים, כי יראה אדם שלומד כל היום, יתפוש קנאה בליבו ויאמר גם אני אעשה כן. וכן בכל המצוות יקנא בחבירו ויתפוש מעשיו הטובים. ואפילו יראה רשע שיש בו מידה אחת טובה, יקנאה על אותה המידה ויעשנה גם הוא'.

זהירות בקנאה זו

בביאור גדרי קנאה זו כתב רבי מתתיהו היצחרי (אבות ד, כא) שאין עניינה צער במה שיש לחבירו, אלא בעיקר הרגשת החסרון שחסר לו, ומתוך זה יגיע לרצות ולהשתדל להשיג גם לעצמו מעלה זו.

ועל כן השימוש בקנאה זו צריך זהירות מרובה, שכן אם מקנא בחבירו ולא מתכוון לעשות כמעשיו הטובים, אלא רק מחשב תחבולות לבטלו ולבלבלו מתורתו וממעשיו הטובים, 'הרי זאת הקנאה רעה חולה, והוא חוטא ומחטיא, שותפו של ירבעם בן נבט'.

טוב ממנו העושה מנדבת ליבו בלא קנאה כלל

כתב המגן אבות לרשב"ץ (אבות ד, כא): אף שקנאה זו טובה, יותר טוב שירגיל עצמו בלימוד בלא קנאה, אלא מחמת אהבת הלימוד עצמו, כדכתיב (קהלת ד, ד) "ויראיתו אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מדעה, גם זה הבל ורעות רוח". והיינו, שאפילו אם מעשיו יהיו טובים, אך כשמתערב בהם הקנאה, הוא רע מאד (וכ"כ רבינו יונה שם, והמהרש"א ב"ב כא.).

ולפי"ז יש שתי מדרגות בקנאה זו: בתחילה יקנא באחרים על מנת לגרום לעצמו חשק והתלהבות להוסיף מעלה, ולאחר מכן יתעלה למדרגה שבה לא יצטרך לקנאה כלל בעבודתו. וכדוגמת העובד שלא לשמה, שמתוך כך מגיע לעבוד לשמה.

טומאת הידים קודם הנטילה

רוח טומאה בלילה - על כל הגוף

כתב המשנה ברורה (א סק"ב): לא ילך ארבע אמות בלי נטילת ידים וצריך מאד לזהר בזה, ובזהר הקדוש מפליג בעונשו למאד כי הוא משהה על עצמו רוח הטומאה.

ענין הטומאה מבואר בזהר הקדוש (ח"א קפ"ד), לפי שהאדם טועם בלילה טעם מיתה (ברכות נז:), ומסתלקת ממנו הנשמה הקדושה, ואז רוח טומאה שורה על גופו.

רוח טומאה בבוקר - על הידים

עוד כתב בזה"ק שם, שבבוקר כשהזרזת הנשמה לגוף - מסתלקת הטומאה ונשארת רק על הידים. וכל שלא נטל ידיו נקרא טמא, אבל כשנטל נקרא טהור וקדוש, והקב"ה רוצה לטהר את ישראל להיות קדושים כדכתיב (יחזקאל לו, כה) 'וזרקתי עליכם מים טהורים' וכו'.

יש להבין מדוע הטומאה שמסתלקת בבוקר מכל הגוף - נשארת על הידיים, ולמה לא תסתלק לגמרי. ומבואר מזה שרצה הקב"ה שהאדם יסלק את הטומאה בעצמו ולא שתסתלק מאליה, ויש להבין טעם הדבר.

והביאור, שאם היתה הטומאה מסתלקת מעצמה לגמרי, האדם היה רק חוזר למצב שהיה בו ביום האתמול, אולם על ידי שהטומאה נשארת בידיים והאדם פועל בעצמו את סילוקה בנטילת ידיו, בזה הוא מיטהר ומתקדש ביותר, וכך הוא מתחיל את היום החדש בתוספת קדושה וטהרה.

והטעם שהטומאה נשארת דווקא על הידיים, כי בהם האדם פועל בעולם, לוקח ונותן ובונה והורס וכו', והוא רמז לאדם שהקדושה והטהרה הנדרשות ממנו לעת בוקר הם בכל פעולותיו בעולם, שיהיו כולם בטהרה ובקדושה.

רוח רעה

מלבד הרוח טומאה ששורה על האדם בלילה, מבואר בגמרא (שבת קח:) שבבוקר מתווספת ושורה עליו גם 'רוח רעה'. ושונה היא מרוח הטומאה השורה בלילה, שהרי הזהירו ואמרו שמחמת אותה 'רוח רעה' אין לאדם ליגוע בפתחי ונקבי גופו קודם הנטילה, ואזהרה זו לא נאמרה לאדם הטמא בכל הטומאות. אלא מוכח שה'רוח רעה' היא דבר לעצמה.

נמצא כי שני עניינים יש כאן: הרוח טומאה שורה על כל הגוף בשינה ונשארת בידי בבוקר. ואילו הרוח רעה שורה רק כשניעור בבוקר ורק על ידיו ולא על כל הגוף. [ולכן לא

הצריכו חכמים לישון בכפפות - למנוע שלא יגע בפתחי ונקבי גופו בעת השינה, כי הרוח רעה באה רק אחרי שניעור משנתו (ראה א"א בוטשטש ס"ד סק"א)].

רוח רעה - בת מלך ובת חורין

רוח רעה זו, היא היצר הרע. ונקראת כן לפי שהקב"ה קראו 'דע' כדכתיב 'כי יצר לב האדם רע מנעוריו' (סוכה נב.), והרוח רעה שבעולם באה ממנו (עין חיים ש"נ פ"ט).

ובגמרא (שבת קח:) היא נקראת בשם 'בת מלך', לפי שהיצר הרע הוא 'מלך זקן וכסיל' (קהלת ד, יג קה"ד ד, א), והרוח רעה באה ממנו. ונקראת גם 'בת חורין', לפי שנותנת לאדם הרגשה שהוא בן חורין להתבטל ולעשות כרצונו, והמשנה באבות (פ"ז מ"ב) באה להוציא מדעה זו ואומרת 'אין לך בן חורין אלא העוסק בתורה'.

והטעם שהיצר הרע שורה על הידים בבוקר, כי כשם שיצר לב האדם 'דע מנעוריו', כך הוא ממתיך להחטיא את האדם מיד כשניעור בבוקר, ואף זה בכלל מה שכתב החובות הלבבות עליו (שער היחוד פ"ה) 'אתה ישן לו והוא ער לך'.

וחסד עשה הקב"ה עם האדם להשרות רוח רעה על הידים בבוקר, ולצוותו להסירה על ידי הנטילה, שהרי על ידי זה יזכור האדם בשעת הנטילה להסיר מעליו גם את היצר הרע ומחשבותיו הרעים.

טהרה וקדושה

בזה"ק שהזכרנו לעיל מבואר שהנטילה פועלת שני דברים - 'טהרה' ו'קדושה'. ולפי מה שנתבאר שיש שתי רעות הדבקות בידיים בבוקר - 'רוח טומאה' ו'רוח רעה', נראה שיש הקבלה בין הדברים: הטהרה היא מרוח הטומאה של המיתה, והקדושה היא בריחוק מהרוח רעה של היצר הרע, וכמו שכתב הראשית חכמה (שער הקדושה פט"ז) שהמופשט מהיצר הרע נקרא קדוש' (וכן מטעם זה הנייר נקרא 'קדוש', תענית יא.).

ויש להוסיף בביאור דברי הזה"ק, על פי דברי השפת אמת (קרה תרל"א) 'שקדוש' הוא מתחילתו, ו'טהור' הוא על ידי עבודתו לדחות הטומאה. ולפי זה יש לומר שכך הוא סדר הדברים: האדם פועל טהרה בנטילת הידים במים, ובזאת מסתלקים ממנו טומאת המיתה והמסך המבדיל בינו להקב"ה, וממילא מתגלית הקדושה העצמית הקיימת בו, והוא נדבק בהקב"ה מקור הקדושה, כמאמר הכתוב 'קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם'.

לע"נ

מרת נריה ב"ר רפאל ע"ה

לע"נ

מרת אסתר ב"ר צבי הירש ע"ה

להנצחות ולקבלת הגליון במייל
L0527114615@gmail.com